

Григор Пърличев

Войводата

НАД ГАЛИЧНИК В РЕКА от писък ечат висините.

Каква ли беда тоя път
събрала е вкупом сред село мъжете, жените,
та жалостно всички редят?

„Дали над поля житоносни градушка захваща,
или скакалци са дошли?
За данък ли кървав султанът войници изпраща,
или са еничари зли?

О, ни над поля житоносни градушка захваща,
нито скакалци са дошли.
Султанът войници за кървава дан не изпраща,
не идат еничари зли! –

Албанци убиха войводата наш, нашта слава,
млад Кузман, героя прочут.
Селата, горите ни сенчести ще осквернява
от днеска разбойникът лют.“ –

Така земеделци, слуги на Деметра, орачи
приказваха сглас наскърбен,
жени си деряха лицата и люти палачи
проклеваха с вик ужасен.

Пълзеше мълвата навред по селения бедни –
то сякаш Борей лекокрил
зловещо повяваше, по планините съседни
бедата велика вестил.

И ронеха сълзи, дочули за тоя слух страшен
вдовица, сирак, силен мъж;
стоеше орачът сред нивата зяпнал, уплашен –
ударен от гръм изведнъж...

ПРИПАДАШЕ ПРОЛЕТНА ВЕЧЕР; На прага пред къщи
седеше красива жена
на средни години; и скръстила лакти могъщи
на силните си колена,

оглеждаше тежката пушка, която отлично
бе лъснала с въглен разтрит;
в снагата тя бе амазонка, с лице героично,
с достоен и почетен вид:

Не бяха годините прежната хубост изтрили,
не бе тя привела глава,
все още бе сочна и млада, и пълна със сили! –
Бе клетата Неда това,

на Кузмана свидната майка, притихнала цяла,
потънала в размисъл лош,
забола очи във земята, че беше видяла
нерадостен сън тази нощ.

... В дома ѝ в миг рухнаха всички колони, остана
сред нейния почетен дом
едничка! Крепеше тя тежкия покрив, тавана
във тоя внезапен разгром.

Но змейове зли, огнеоки, за миг я увиха,
задърпаха бясно отвед;
и покривът рухна и стана той гробница тиха
за змейове мъртви безчет...

Тя плю на съня, но останаха грижите черни –
цял рой разлютени пчели –
и те я обсаждаха с мисли жестоки, неверни,
неканени гостенки зли.

При всеки шум чело намръщено вдигаше Неда
и поглед с надежди богат,
но Кузман на път към дома не могла да съгледа,
повяхваше тя като цвят.

Смутен подминаваше всеки вдовицата лична –
при нея не спря ни един
дори да ѝ каже поне за съдбата трагична

на Кузман, едничкия син, –

крило за дома и за майката с участ нелека;
страшилище грозно и враг
за люти харпии албанци, плячкосващи Река,
разплакващи всеки сирак...

В котела вода ще налее (ей пламък се вие,
език се издига червен) –
сина си от лют пот, от прах и от кръв да измие...
И идва си той, но студен...

Тя вижда го още със сабя, с пишови грамадни
препуснал на коня, герой,
владетел безстрашен, велик в планините прохладни,
а тук, – просто син, трижди свой.

Той често летеше, поля и гори прокопитил,
с разбойници битка подел,
и с верни другари се връщаше все победител,
постигнал желаната цел.

НО ТРОПОТ ОТ МНОГО НОЗЕ тишината задави –
сред глъчка и говор голям
четирима албанци със труп на ръце, гологлави,
пристъпваха бавно насам.

Те потни положиха тежкия труп пред вратата,
сред всички стълпени. За миг
във тяло едно се събраха на всички телата,
викът им – в един общи вик!

Отвсякъде с тъжни ридания всички се свеждат
и почват сред общия куп
за нещо най-скъпо на тая земя да нареждат
на Кузман на хладния труп.

А верният кон, цял във кръв, при трупа сам отива,
процвилва, героя зове,

с ковано копито, тъжовно отпусайки грива,
гърба на земята кове.

И втурва се майката с трепет и се колебае,
ала по всеобщия вик
отгатва бедата... Припомня съня си... Ридае!
И нейния глас еква в миг –

лют рик на лъвица една, от която ловците
са грабнали лъвче! Тогаз
дори и в очите най-сухи напират сълзите,
омеква най-твърдият глас.

Събужда викът в поле и гора ековита,
полита над дол и над рът
и Неда забрадка раздира, коси в миг разплита
и страшен нараства плачът.

– Страхливи орачи – провиква се тя към тълпата, –
да видя сторете ми път!
Млъкнете, о, вие, ненужен товар на земята,
безсмислен е вече плачът!

На Кузман му стигат и моите сълзи злочести,
едничка награда и чест.
А вие плачете за щерки и млади невести –
раабойнишка плячка от днес!

Страхливци, кому се надявате? Кузман загина
и мъртвъ лежи между нас.
Закриляше, сякаш зеница, той своята родина,
бедняците пазеше, вас! –

При тия нападки полека отстъпва тълпата,
отваря пътечка едва –
и Неда с коси разпилени – менада – се мята,
над Кузман отпуска глава,

прегръща снагата студена, във кърви обляна...

Тъй нежният гъвкав бръшлян обвива, обгръща
могъщия ствол на платана...
И еква пак плач несдържа'н!

Припевки печални небето високо раздират
и много жени след това
край скръбната майка съчувствено в кръг се събират,
тешат я със нежни слова,

и леко, подобно на ластовици сладкогласни,
я вдигат от хладния труп.
Кой би издържал без сълзи тези мъки ужасни,
кой смъртен би бил толкоз груб?

Албанците, шапки свалили, пред смъртната драма
кръстосват ръка връз ръка
на силни гърди. Приближават се с почит голяма.
Най-старият казва така:

– Да плачеш дори и безспир, не ни радва плачът ти:
ти губиш сега син такъв,
че подвигът му от уста на уста много пъти
ще мине: Герой беше, лъв!

Слугите на Арес навеки ще възвеличават
на тоя герой храбростта,
а тебе, родила герой, сладкогласно ще славят
прочути певци по света.

Смири своята скръб, ще разкажа сега аз за твоя
син, верен защитник на род.
И нека със почит безмълвна да чуй за героя
и тоя безброен народ...

СЪС ВЕСЕЛИ ПЕСНИ И ВИК огласили простора,
днес влязохме сто души в Стан.
Проклет да е трижди денят, на ей толкова хора
с кръвта героична обяня,

донесъл смъртта им! Зъл демон във бездни ни тласна
сред гибел, сред мрак и сред стръв!
Роднини видях – като риби в таз битка ужасна
се мятаха цели във кръв!

Печални ще жаят чедата си майчини стари,
мъжете си – млади жени...
... Попътно заграбихме нейде от близки кошари
охранени десет овни.

А други нападнаха Стан и под мирната стряха
разбиха вратите; оттам
награбиха бял хляб. И десет момчета отбраха
да служат на пира голям.

Но богът на бедните бдеше от свода си светъл –
видя той разбоя велик, –
ухо наклони да дочуе, да стане свидетел
на тежкострадалния вик.

И прати оттам срещу четата Кузман, бич божи...
О, ден, ти проклет бъди триж!
Заклахме овните, одрахме им тлъстите кожи,
набихме месата на шиш.

Кръвта на овните видях да шурти и да бие,
да багри дълбоко пръстта.
И същата пръст щеше малко след туй да попие
на воини силни кръвта.

Че вижда окото на бога по тая вселена
неправдата, скрита дори...
Накладохме огньовете пет. Десет тлъсти овена
въртяхме сред дим и искри.

Всеядният огън препече месищата тлъсти,
с вода угасихме жарта,
насядахме всички; месото накъсахме с пръсти
и почна се пир в утринта!

Нахвърлихме се, както рой лешояди кресливи
се струпват на стръв и беда.

Във глинени кани покорно децата красиви
поднасяха хладна вода.

Войниците дръзки, напълнили вече кореми,
децата обиждаха пак.

Крещяха – отвсякъде смях и обиди големи
И в миг се яви божи знак –

в очите албански внезапни сълзи се наляха!...

Да, удар грозеше ни лих;
а детските образи; сякаш божури, пламтяха...
Младежите аз укорих,

но слуша ли тая младеж неразумна с боязън
старешки съвети? – Уви!

Бе вече надвиснала грозната божия казън
над нашите грешни глави...

И ето – щом слънцето стигна зенита и зноят
да сипе стрели залови,
пред нас неочаквано страшният конник, героят,
със десет бойци се яви!

Без мечове бяхме. И друг върху нас би налитал,
но Кузман поклати глава,
бойците си спря и изпрати почтено вестител
за боя велик след това.

Оръжие вземахме бавно и някак без сили,
изплашени в миг от смъртта,
обидите спомнили, сетили в нашите жили
да стине полека кръвта.

Провикна се Кузман. „О, воини храбри на Ре'ка,
кураж! Че е страшен врага,
но знайте: позорът за нас е по-страшен! И нека-

да бъдете храбри сега!

Със вино добро ако никога бедна вдовица
смирила е вашата жад;
или пък сиракът целунал е вашта десница
с лик весел и с почит богат;

и всеки от вас е на почетно място поставян
при пир, и е сядал напред;
и с вино котелът най-първо на вас е подаван;
и срещат ви с радост навред;

това нека спомним и нека от мъст се запалим,
и нека не кажат за нас,
че всуе гордеем се или че лошо се хвалим.
Дойде вече съдният час,

напред!... Във ръцете правдиви и строги на бога
е нашата бъдна съдба!⁴⁶
И храброст и сила възбудил с речта си тъй строга;
на кон полетя за борба,

в ръка с дамаскинята сабя, двуостра, разкошна!
На коня му бързият бяг
последваха десет бойци! И в атаката мощна
удариха с вик своя враг,

подобно на тежка вълна! И на боя в разгара
излъчваха ярост и бяс!
Мнозина албанци се мятаха сякаш в превера
и рухваха вече без глас!

Неравен бе боят! Съдбата го беше решила –
умря не един ваш юнак
с желязна гръд, с медни ръце, с мъжка сила! –
Че всеки е смъртен все пак...

Бръз себе си цялата тежест на боя постави
на Неда любимият син –

пред цялата вража фаланга самин се изправи
подобно сторък исполин.

И конят му литваше там, накъдето покаже
стопанинът непобедим,
подобно змия. Бе готов всеки враг да премаже,
спасяващ ездача любим.

Светкавица огнена – Кузман разпален летеше,
препускаше мощен и твърд,
и сякаш гласът му бе гръм – страховито ехтеше
и ударът негов бе смърт!

Напред! И назад! И навред! И навсякъде първи!
И в боя най-страшен, най-гъст
се врязва със сабята! Багрят албанските кърви
планинската алена пръст!

А конят му цвили с юзда във уста белопенни,
в победата взел своя дял,
и тъпче горещи тела! И мъжете ранени
се мятат със вик полудял!

Пред наште очи изумени се беше показал
зъл дух – отмъстител с крила,
защитник на бедните във справедливата казън,
наказващ за гнусни дела.

Не бе сякаш смъртен. На боя неравен във ада
от сабята, светкаща с жар,
албанците падаха, както ракояката пада
под острия сърп на жетвар.

СМЪРТТА НА АЛБАНЦИТЕ стресна водача Махмута
и литна той, сякаш орел,
за кървав двубой! И пред Кузман за битката люта
изстъпи се, чело навел,

свил вежди и втречил във Кузман зеници, орлови;

от ярост, от бяс обладан,
в ръце с огнедишащи тежкоковани пищови,
във зъби със крив ятаган!

И изстрелът двоен от двете дула ечна, блясна!
Куршумите с писък голям
потърсиха живо месо! И единият драсна
героя по рамото, там,

където със ключица свързва се рамо желязно,
а другият, взел грешен път,
заби се в праха по земята, изсъскал напразно,
отминал край живата плът.

Горчиво усмихнат, героят пред него застана
и коня пришпори за бой!
Махмут не успя да похване дори ятагана –
превари със сабята той

и в миг дамаскинята светна! Той право заби я
без милост във бялата плът
отляво на гърлото, дето могъщата шия
израства от силната гърд!

Сред твърдите кости тя стрелна се бързо и леко
и сякаш без никаква злост
До дясната мишница стигна желязото; меко
разсичащо мишци и кост.

И както зелен дъбов клон леко пада в гората
от брадва на силен секач,
тъй свлече се първо главата и с нея ръката
на нашия храбър водач.

И рухна и той сред тълпата със ужас събрана
на мъртвите в грозния куп
и шурнаха пенести струи от страшната рана
на още горещия труп!...

НА КУЗМАН ЦЪФТЯЩОТО ТЯЛЮ не много дълбоки
безброй малки рани побра,
но стигнаха множество рани големи, жестоки
и чак зад самите ребра.

Но смелост и ярост излъчващ, на бой ненаситен,
той още се хвърляше пръв,
летящ като огън! А вече боецът изпитан
изгубваше своята кръв!

И щом животворният ручей пресекна, той трепна,
замря с побеляло чело,
полегна връз коня и някакви думи прошепна,
и рухна от своето седло.

Тъй дъб исполински, на бурите горд победител,
постига жестока съдба –
сече го строител на лодки! Самият строител
пък пада убит от дъба... –

Албанецът млткна, а майката, що дотогава
мълчала бе, пак изпищя,
отпадна внезапно, приведе се и заприпява
над Кузман, над мъртвия тя.

Тълпата заплака, залюшка се; както вълните
се люшкат край морския бряг.
Когато на плач се наситиха вече очите,
започна вестителят пак:

– О, жено, недей да оплакваш сина си! Във рая,
по божия воля е той,
сред дивни наслади! И само смущава го тая
печал в оня райски покой.

Той падна, защитник прославен на края си свиден,
на ясения роден простор,
а не като мрачен злодей, от Темида [7] обиден,
захвърлен във мрачен затвор;

не свърши от глад, ни прояден от страшна проказа,
ни паднал във морски вълни,
удави се; нито го господ със болест наказва –
не е той лежал дълги дни;

не смърт недостойна свали го – в бой славен загина,
за срамни дела отмъстил,
макар и със рани дълбоки, всял ужас в мнозина
и много убийци убил.

Мнозина погуби той в битките, праведни свои,
обидени много пригря...
Аз тук ще разкажа за някои само герои,
макар не един да умря...

Пръв Якуп, корав пехливанин, известен в борбата,
тоз, който през кръста с ръка
преграби гиганта Карал и го тръшна в земята
пред множество хора така,

че пръсна червата му! После Рушит богаташът
със сърмена дреха и плащ,
певец сладкогласен, когото хората не плашат,
а в битка е огън летящ;

Селман мустакатият, чийто баща преди гроба
със радост го благословил,
че бил отмъстил за по-младия брат и със злоба
убиеца обезглавил;

Ахмет обгорелия, който обеси в гората
кадията от Светиград,
когото заварил веднъж да насилва жената
на някакъв негов познат;

Абдурахман, точен стрелец, чиито бързи куршуми
попадаха вечно в целта –
той птица, летяща над ниви, полета и друми,

умерваше със лекота.

Но днес не помогнаха вече куршумите леки –
додето бе гледал замрял
клането, умря и той, майчица стара навеки
оставил в дълбока печал;

той бе от Малисия, гдето беглец не пропада
и стряха намира навред,
дори преди туй да е подло убил от засада
сина на стопанина клет.

Дори и султанът за тоя беглец да попита,
и къщи дори да гори,
в Малисия никой не ще му откаже защита,
за него ще лей кръв дори...

След туй Сюлейман, който беше продал своята къща,
отстъпил пред порив един –
да има мечтата на своята младост могъща:
оръжие скъпо! Емин,

що беше се хвърлил във Дрин – на реките башата,
повлечен от бързая лек,
потърсил смъртта си от срам, че пиан в тъмнината
бе бил безоръжен човек;

случаен рибар го видял кой знай как отдалече,
спасил го след дълга борба,
и на – на живота му нишката днеска пресече
със сабята Кузман... Съдба!

Чанйок, гостолубец, за всеки по всяко време
отварящ дома си богат;
той беше оттам, где живее най-смешното племе
от смъртни – планинския Шпата.

Христос, Мохамед те почитат, Великдена славят
наред с рамазан всеки път.

Свещеник и ходжа над мъртвите обреди правят,
молитви и двама четат;

Елеас, синът Абдулахов, бегач ненадминат –
щом въздуха порне с гърди,
надбягваше всички, без в пясъка гладко наринат
с нозе да остави следи.

Но днеска не литна Елеас пред нас като птица,
от сабята падна – юнак,
заспа непробудния свой сън, оставил вдовица
невеста и щерка сирак.

И дивия вожд наш Махмут, като бик сред волове
сред всички нас непобедим,
когого обичахме всички и бяхме готови
навеки да боготворим.

Туй бяха най-видните наши албански герои;
умряха и други; но виж:
дотука ще свърша, о, жено, ти в мъките свои
да слушаш не ще издържиш.

Сто бяхме и на' – почти всички със кърви пенливи
обагриха черната пръст;
единствено ние четирма останахме живи,
избягнахме грозната мъст.

И с почит трупа му на рамо, четирма войници,
донесохме тука от Стан –
не бива да стане той плячка на псета и птици,
да бъде зарит неопян.

И всеки да знай как почита албанецът свято
геройство и доблест, и чест!
... Оставал съм смаян, войниците руски когато
съм срещал във Одрин до днес;

земята на гърците често съм аз облажавал –

отглежда тя войни без страх, –
на шкодренска служба в един ли град съм се сражавал,
че в битки безброй остарях...

Но друг като Кузман сред толкоз бойци по земята
не зная – ни наш, нито враг.
Да бъде, о, жено, навеки честита гърдата,
откърмила този юнак.

За твоето мляко и гъсто, и чисто, и здраво
достоеен показа се той –
рода си отсрами и срещна смъртта величаво
с победа в последния бой.

Домът, който чува плача ти, заклевам се тука,
от днеска ще бъде свещен
и никой албанец на твойта врата не ще чука,
за хляб и месо настървен.

И други раи ще постелят пред него с уплаха
обилни и тежки софри –
че има и други богати. Под твоята стряха
аз няма да вляза дори,

че тук ще тъгува печалната майка почтена –
заклевам се, чело склонил!
И кой ще ми каже, че своята клетва свещена
албанецът е нарушил?

И всички със почит се сведоха благоговейна
и всеки подаде ръка –
събрали ръце над мъртвеца, те клетва свещена
на глас се заклеха така

– Ний твоята майчица никога да не обидим,
герою, пред теб се кълнем.
А друг ако някой обиди я, чуем и видим –
дължимото да му дадем! –

Тъй те се заклеха, потомци на знатни пеласги.
А тя продължи да мълчи,
ударена сякаш от гръм. И замряла бее глас, ги
оглеждаше с остри очи,

без глас като риба, но мигом я нещо подтикна
и дързостно, от един път,
от нейната гръд опечалена буйно избликна
през свитите устни гневът:

– Отново ли нагли грабители, скитници боси
по стар път ти ще поведеш?
И пак ли, разбойници, всеки в душата си носи
ламтеж за палеж и грабеж?

Не се ли замисляте, клетки, как божия казън
във днешния ден ви срази?
Или пък се радвате: Кузман е вече наказан,
а Неда пролива сълзи?

Но Река и други борци занаяпред ще отхрани.
и аз ще съм техния вожд,
догдето до крак ви избия с бойците отбрани
или ме пониже ваш нож.

Защо ми е тоя живот, ако не за разплата? –
В туй виждам аз смисъл дълбок:
да търся победа или да умра във борбата,
ако е решил моят бог.

Живота си бих драговошно отдала да мога отново
сина си да видя аз пак.
Напразно го хвалиш, ненужно е твоето слово –
на моята вяра си враг.

Какво от това, че е Кузман коварно почетен? –
Омразен е вражият дар,
Не ми се харесва венецът, лукаво изплетен
със помисъл подъл и стар.

Похвали плетат му албанските майки, сестрите
на тия, що Кузман изби –
че те храбростта му възпяват, оплаквайки дните
на техните тежки съдби.

А вашите думи пак глас за насилие бяха –
ще грабите бедни раи, –
спокойна да бъде на Кузман злочестата стряха...
Тъй каза ти, не утай:

Но ти със слова многошумни недей ме смущава!
Домът ми ще бъде свещен,
защото оръжие още във него остава,
барут още има у мен.

И Неда защитница смела е. Даже мнозина
от вас да се струпат със стръв,
със мен ще е бог. И във битката вашта дружина
ще бъде белязана с кръв.

Но мъртвия Кузман на рамо сте носили вие
тъй дълго. И в своята тъга
не ще почне Неда тук още от днес да се бие
и кръв да пролива сега.

О, нека тук всички сега закълнат се и нека
те своята клетва съдържат,
че няма от днес вече в многострадалната Река
грабежите да продължат.

Ако ли, мъже, не опазите клетва страхлива –
ще бъда готова от днес
да почна война! Аз не мога да: бъда щастлива,
щом моят народ е злочест! –

Народът настръхна в предусет за грозна развръзка.
Албанецът пък отстрана
се вглеждаше тих, изумен от природата дръзка

на гордата строга жена.

И всеки се сепна и клетва закле се, на края.
пред всичките във тишина,
че никога повече няма да граби във тая
тъй многострадална страна.

И мъртвия, тежест огромна, в ръцете си Неда
понесе напред с лекота,
народът пък сякаш вълна се понесе в безреда,
и пътната скръцна врата,

подобно на бик разлютен. Неда с тялото мина.
За всичките нямаше път
напълни се дворът широк пред дома, но мнозина
останаха във да стоят.

И плачейки жално, се блъскаше шумно тълпата –
посягаше всеки смутен
с любов да подхване, да вдигне на Кузман главата
да види лика му студен.

А Неда в ръцете със леконосимото тяло
и със непокрита глава,
със смъртно стенание спира на всяко стъпало,
изкачва се бавно, едва.

И ето че тя пред високото ложе възлиза,
там, где престаряла жена
полага мъртвеца, намята му свилена риза,
извезана със светлина.

Коя си ти, жено, която в тъгата неверна
стоиш със студено лице?
Това е калугерка стара – Фотина със черна
забрадка и с твърдо сърце

Тя в гробния мрак е изпратила вече мнозина
и черният лъх на смъртта

втвърдил е студеното силно сърце на Фотина;
молитвите чести в нощта

са я омъдрили. И както скала непристъпна
издържа на гневен прибой –
спокойна и хладна, тя гледашегтледката тръпна
и слушаше грозния вой.

Съблече покойника и се показаха рани,
по-грозни от ужас дори.
Щом Неда видя му гърдите – пробити, раздрани,
очите си с длани прикри,

и цяла изтръпна усети, че туй я покъртва!
Еринии сякаш със бяс
преследват я; че'ло прикри със ръце полумъртва
и падна примряла без глас!

Жени се притичаха, леко отвред я подлавят,
и, нежна опора в беда,
повдигат я, бледна отново на крак я изправят,
наплискват я с хладна вода...

Щом Неда свързе се с въздишка от мъки сурови,
очи тя отвори за миг,
отвори ги тя, но за плач и страдания нови,
за сълзи, за стон и за вик.

Фотина мъртвеца положи в голямо корито,
обля го с водата сама,
която бе Неда приготвила, вярвайки скрито,
че жив ще го къпе дома.

Дордето обливаше раните кървави, прашни,
със глас трепетлив и суров
запя тя за грешния свят и за мъките страшни
на многострадалния Йов.

И бе песента като нея – сурова, безстрастна,

но звънка бе като кристал, –
тъй трепка потокът планински, със песен неясна
на жадните сила раздал,

И словото божие, вляло утеха в душите.
подобно на сладък балсам,
затрогна сърцата и сълзи проляха жените,
които присъстваха там.

Не искаше Неда за своята загуба скъпа
утеха от чужди уста.
И щом монахинята строга мъртвеца изкъпа,
веднага тя спря песента.

Героя оплакван, голямата слава на Река,
да вдигнат подаде тя знак.
Посегнаха всички, но първа, най-бърза и лека
от всички бе майката пак;

тя вдигна го нежно, подобно увехнало цвете...
И тихо облече го пак
старицата, опитна в мъдрия ум и ръцете,
във ризата с цвят на варак;

наметна му дреха, с която бе Кузман най-личен,
общита във сърма, с разкош...
Тъй млада мома младоженеца води накичен
към булката в първата нощ...

Пренесе го Неда във стая с високи тавани,
със майсторска тънка резба,
на меки постели със свилни постелки постлани...
Жени се събраха – съдба! –

жени оплаквачки. И Неда, без още да чака,
подаде за поплака знак.
С коси разпилени над мъртвия син тя заплака,
прегърна снагата му пак:

– Жених аз мечтаех, о, Кузмане, да те обличат
момите със песни и смях,
тук, в твоята стая, със смях да припяват, наричат,
и ти да се смееш сред тях,

да пееш със тях в младоженската писана стая
със рязан изкусно таван...
Навън на хоро да подканям, сама да играя,
да черпя народа отбран.

На твоята избраница дарове скъпи и нежни
изпратихме ние безчет.
И вече почти се изнизваха дните годежни,
за сватбата идваше ред.

А днес вместо сватбени песни, тъй както се пада,
ти слушаш надгробен напев,
и не в младоженската стая – на гробна прохлада
ти влизаш във мрачния зев...

И твоє детенце аз няма на skut да люлея,
издънка от корен свещен –
с теб свършва родът ни, опората рухва... Без нея
надеждата свършва у мен.

Ти внук бе могъщ на блаженопочивния Раде,
създаде те бог за беда,
и ето – бедата на мрака на ада те даде –
единствен жив кълн на рода.

А Раде пък сам бе баща на единствен син Стайко –
и Стайко бе твоят баща,
и паднахте всички във битките славни. О, майко,
гърдите ми къса скръбта

и новата рана пак старата рана отваря –
оплаквам аз син и съпруг,
а тяхната сабя дамска жестоко разпаря
сърцето ми тъжно без звук.

От Стайко, баща ти, и днеска треперят все още
албанските зли племена.
Той беше другар на победата в боя и в бой ще
го помни ей таз планина.

От него се пръскаха те, както зайци страхливи
се пръскат от хищен орел.
Във Дебърца падна той, битка със ордите диви
на Мучо Дервиша подел.

Сираче невръстно, ти в мъката ме веселеше,
Растеше ти – крехко дръвце,
Разказвах ли бащини подвизи, вслушан мълчеше,
но тупаше твоего сърце.

А щом споменех за смъртта му, очите ти бясно
заискряха! Виждах, гориш
и кипнал от ярост, ти клетви кълнеше се страстно
за татко си да отмъстиш.

Замислен, отбягваш игрите на своите връстници,
от другите грижи далеч,
насън ти бълнуваше битки, барут и войници,
а буден играеше с меч.

И виждах препасан със сабя, с паласки с куршуми
по стаята горд да вървиш,
да шепнеш таинствени, огнено клетвени думи,
за кръв с кръв решил да мъстиш.

А юноша – подвизи свърши, каквито едва ли
друг вършил бе! Трепна врагът,
Езици албански аз чух много пъти похвали
големи за теб да редят.

И твоята сабя предишната огнена слава
възвърна и прежната чест
на Река, която в нокте на орел оттогава

търпяла бе мълком до днес,

след края на татко ти. Малко се мина и ето –
и ти се стремиш, сине мой,
към лавров венец във страната далечна, където
те чакат наслада, покой,

божествени песни! Ухо на човек не познава
такива до днес на света!
Векът като час там в блаженства и пир преминава
и е непозната смъртта.

Баща си ще видиш ти там сред ливада зелена.
– Ах, татко си ти прегърни,
кажи му какво си направил в борбата свещена
сред родните си планини!

А той във прегръдките свои героя ще вземе,
ще го запрегръща тогаз...
И клетата Неда навярно след някое време
със радост ще дойде при вас. –

Тъй рече... Горяха безсълзно червени очите
на Неда с цвета на жарта,
че бе засушила потока горчив на сълзите
подобно на пламък скръбта.

Жени оплаквачки оплакване общо със чувство
подеха със тъжни слова;
тълната големия плач като ехо стоусто
поде, умножи след това.

След тях занареждаха стройни припевки в безброя
двугласно редици жени.
Прославяха всички дела и слова на героя...
Но кой би разбрал отстрани

това, що мъртвеца оплаквайки, казват жените? –
Почернени бяха дошли

печалните майки на всички убити в борбите
край Стан от разбойници зли.

Тук Кузман бе повод: за своя син всяка редеше,
Къде ли лежи той сега?
На Неда големият дом от плача им ехтеше,
от тяхната тежка тъга.

Чу Неда плача им и бързо от горната стая
тя слезе и с гняв загълча.
– Страхливи орачи, прилича иа мен да ридая!
Мъже, оставете плача!

Недейте рида като слаби жени, безполезни!
По-хубаво чуйте добре:
тоз, който е с мъжко сърце и със мишци железни,
плача си сега да възпре.

Коли запрегнете, идете във Стан незабавно –
там нейде сега из прахът
отлични герои, погинали в битката славно,
студени, без грижа лежат.

На майките дайте ги – като последна награда
със почит да ги погребат.
Чедата им храбри във вечната гробна прохлада
оплакани нека лежат. –

И ето за миг четирима връстници се сбраха
най-буйни по кръв и кураж.
Отидоха в двора съседен с голямата стряха,
на Фотий – най-пръв богаташ.

Отбраха три лекоподвижни коли с ритли бели
под ниския дълъг сайван,
прегледаха шини, яреми; и оси дебели
намазаха гъсто с катран;

и биволи черни запрегнаха бързо в колите,

близнаци по сила и ръст.
По път лъкатушен към диплите на планините
поеха, направили кръст.

Потяха се черните биволи. Страшно скриптяха
колите в деня засиял.
Момчетата млади начело поставили бяха
стар мъж, много чул и видял.

ТАКА ТЕ ВЪРВЯХА. А своята зла орисия
и своя убит годеник
оплакваше в къщи девойка по име Мария
с прекрасни очи, с нежен лик.

На своя стар татко Тома бе едничка надежда –
изкусна бе в много неща:
над шева с иглата, в стана със совалката с прежда,
над белия хляб във пещта.

Но бе годеница, момиче невинно, така че
не хукна навън изведнъж,
във Река се смята за срам най-голям да заплаче
момиче над гроба на мъж.

Че там като птици момите затворени плуват
сред хаос от сладки мечти.
Бог само ги вижда и само стените дочуват,
щом някоя в мъка пищи.

Тъчейки на стана, дочу тя ридания силни.
Тревога я жегна: отгде?
И грозен вестител, проливайки сълзи обилни,
баща ѝ при нея дойде;

– Дойде час за мъки, загинал е Кузман. Бил рече –
надвил, но убил го палач.
Жените във дрехи жалейни оплакват го вече...
Железен е техният плач! –

И стона, сълзите при тая вест толкова мрачна
прикри тя от таткото стар.
Не охна дори, само стана полека прозрачна,
подобна на жълт кехлибар.

Той тръгна замислен, без даже глава да извърне –
далеч вече беше отгук.
Нещастник! Той нямаше нивга с любов да прегърне
на скута си мъничък внук.

А вече сама, тя разкъса забрадката своя,
простена и стисна уста
и плитки разплела, посипа със пепел в покоя
свещената си красота.

И с плач занарежда – О, мъка, о, гибел зловеща,
о, ден, между дните злочест,
животът ми беше до днеска усмивка гореща –
безкраен низ сълзи от днес.

Във гроба дори аз за своята мъка голяма
ще найда ли някога лек?
Къде ти изчезна, о, Кузмане? Вече те няма!
Защо ме остави навек?

И няма да видя аз как със трофеите бойни,
на коня си гордо летиш,
как първи във бойния танц на младежите войни
с оръжие страшно блестиш...

Зашо аз не бях редом с теб в оня бой великански,
та там във жестокия час
не тебе, а мен да уцелят стрелите албански,
да бъда днес мъртвата аз?

По урви дълбоки бих пръснала с бяс на менада
убийците твои сега.
Уви! От гърмежи се плаши девойката млада –
безсилна е мойта ръка!

Пред бога всевишен ще лея аз сълзи горчиви
и моя глас опечален
дано да дочуят ушите му всемилостиви –
дано да те върне при мен.

Уви! Да те видя пак жив – туй е само наивна
надежда! Че строг е Харон;
не ще промени бог за мен на природата дивна
жестокия вечен закон.

А аз в манастира калугерка ще се поселя –
да бъде животът ми строг,
та смъртен да не опетни мойта чиста постеля –
па бил и красив като бог.

И бога ще моля – дано чуе той как ридая
безсънно и нощи, и дни,
дано милостивият види и скоро във рая
със тебе ме съедини.

Аз често ти казвах: „Защо тъй на смърт се излагаш?
Пази се във грозния бой!“
Ала за нещастните щит бе, не смисли да бягаш,
защото ти беше герой.

Умря! Но очите щом сън тих и сладко неясен
притвори под златни звезди,
насън ще те виждам отново блестящ и прекрасен,
какврто си беше преди.

Защо след смъртта му ти, слънце, все още раздаваш
лъчите си в червия ден?
Падни в океана! И вече недей да изгряваш,
щом Кузман залезе за мен... –

Така тя редеше... Побъркана, своите вещи
разхвърли със бели ръце.
И седна, оплакала буйно със сълзи горещи

мечтата на своето сърце.

НАБЛИЗО КРАЙ ГАЛИЧНИК има могила свещена,
обраснала цяла с върби.
Рекичка тече покрай нея, змия от студена
вода, и шурти, и върви.

През клоните слънцето мъчно прониква. Звездица
не трепка във вечерен час.
Напролет сред листите кука сама кукувица
и нежен е нейният глас.

Тук странник задъхан, изпращен полека присяда
под някоя стара върба
и птиците слуша, на ручея пенест се радва
и мисли за своята съдба.

И няма охота да тръгва – прохладата речна
го кани: човече, постой!
И тази могила е вечен дом, гробница вечна –
тук мъртви почиват в покой.

Градини и другаде има разкошни и други,
но няма там таз красота.
Тих символ на скръб, тука вредом цъфтят теменуги
със скромия, добра простота.

И тъй с губер модър покриват гробовете скъпи
и всяка пътечка и път,
че няма земя нито педя дори да се стъпи –
дотокоз на гъсто цъфтят.

Привлечен от мириса, пътникът, без да очаква;
забравя си пътя, целта,
отбива се... Стара жена там роднини оплаква
във дреха с цвета на скръбта,

там паметник, сечен от мрамор тържествено черен,
на хълма най-горе стърчи,

на плочата свети, дълбан вешо, майсторски, череп
и знакът надгробен личи.

Под кръста от мрамор олтарче вдълбано е вешо
от запад. И в сумрака лек
на хладната гробница трепка кандилце горещо.
Тук Кузман почива навек.

Тук всяка година се сбират момите от Ре'ка,
цял ден сладкогласно редят
похвали за Кузман. И тяхната песен е лека
като на цветята дъхът.

И всеки ден привечер сянка, мома монахиня,
тук идва печална; в ръка
тя носи елей във красивокована съдина...
Трепти цяла нощ светлина

в кандилото. Топло и дълго момата ридае
и черепа кити с цветя
и дълго оплаква тя Кузман. Мария това е,
до днес безутешна е тя.

Под грубото расо до днеска снагата ѝ дивна
със прелест голяма блести.
И погледът мил разтопява душата наивна
и хвърля младежа в мечти.

Но тъжни очите ѝ светят, чертае се живо
на бръчките тъмният ръб.
И върху челото ѝ бледо лежи отчетливо
печата на вечната скръб.

Тя служи във божия храм мълчалива и тиха,
очите ѝ скръбно горят,
румянеца чист от страните ѝ мъки изтриха
и те като восък лъщят.

Избягвайки хората, често замислена крачи,

таинствени шепне слова,
зове се безумна; и прости орачи, копачи
наричат я тъй след това...

Сляп просяк край пътя, над гусла двуструнна
надвесен, изпя всичко туй с тъжен глас.
Аз, прост записвач, тази жалостна негова песен
записах на книга за вас.

Бележка

Както твърди и самият Григор Пърличев (в Автобиография), поемата „Войводата“ е написана на гръцки език за поетичен конкурс. Премирана и печатана през 1860 г. на гръцки, поемата има следното заглавие: „Сердарят, поема от Григорос Ставридис от Охрид; увенчана на поетическото състезание в 1860 г., Атина... 1860“ с посвещение „На велемъдрият господин господин Евангелис Запа, приятел на древната слава и основател на новите олимпийски състезания, първия плод на моите трудове посвещавам.“ На отделна страница авторът отбелязва „Прелюбодородний мъжо, вчера едва взел лавровия венец, днес бързам, посвещавайки ти моята увенчана поема Арматолос [Сердарят, Войводата] да засвидетелствувам към тебе моята искрена почит, чувство, което ти дължи всяко елинско сърце. Без колебание се надявам да видя не след много време и други, твърде богати сънародници, блаверодно следвайки твоя достопочтен пример, като основател на новите олимпийски състезания, и примера на прославения господин Амвросис Ралис, покровител на хубавия стил, да допринесат според силите си и в други дела, не по-малко полезни и насочени към голямата цел на елинското възраждане. Убеден, че ще пожелаете да приемете благосклонно този мой дар, съм цял ваш Г. Ставридис“ (превод на В. Пундев; вж. Григор Пърличев, Съчинения, С., 1930, стр. 80). В края на поемата Пърличев отбелязва: „Под името Река се разбират около 20 села на североизток от Дебър, населени от горди албанци, които почти еднически са учували чиста и непокътната източно-православната вяра, наследена от деди. Обиколени отворед от турци, като овци сред вълци, те живеят окаян живот и пъшкат постоянно под насилията на гегите от Дебър и околностите му. Истина, те често получават позволение от правителството да се бранят с оръжие от разбойниците, но какво могат направи многобройни земеделци пред мъже диви, безбройни, които живеят от малки с оръжие в ръцете? Затова не е чудно, че всички албанци са отстъпници от вярата. Мнозина албанци, кога е за данъци, се явяват като турци, а кога е за военна служба, като християни. У мнозина други собствените имена са отомански, а бащините са християнски, та сведочат за онова време, когато техните деди са се отметнали. А трети, негли по-митри, тайно са чисти християни, а явно – чисти турци. Те имат и двойни имена: едното се дава от имама с тържество и парад и с него си служат за обществения живот, а другото –

от попа, който незабавно се повиква на другата вечер да извърши (преоблечен) кръщелното тайнство скришно.“ Това име служи за в домашния живот. Тази вавилония царува и при други (религиозни) обреди. Тези обичаи съществуват по краища и села, изцяло или отчасти. Всички жители на Албания по мисли, изглед, облекло, нрави и обичаи, личат ясно, че не са нищо друго освен елини; изобщо всички са надарени с голямо великодушие, остроумие и благородство. Гостоприемни са и верни като никой друг народ. За свещена клетва имат чуждата сол; честни са, крайно свободолюбиви и безстрашни в битките; ако не се вземе под внимание варварството и беззаконията, същата характеристика имат и турците, които впрочем не са нищо друго освен християни, отметнали се под гнета на тиранията, както личи от казаното. Приели са мохамеданството, защото само то може да облекчи тоя свободолюбив народ от тежестта на силното тогава турско господство. Турският език още остава непознат в Албания. Турци и християни говорят един общ език, албанския, войнствен език, освен по-цивилизованото племе на тоските, които често предпочитат гръцкия език и неговата писменост. Желателно е познавачи на албанския език да се занимаят със съществения филологически въпрос за родството на албанския със староелинския, за да се покаже и по тоя начин братството на албанците с елините, чиято гибел оплаква Елада; като древната Ниобе, лишена от децата си" (превод Д. Матов, „Кога се е възродил Гр. С. Пърличев“ – „Бълг. преглед“, год. II, 1895, кн. 8, стр. 122).

Оттук и проблемът за националната принадлежност на опоектизирания от Григор Пърличев легендарен герой Кузман. Според стари охридски предания Кузман е славянин, роден в Дебърца (местност между Дебър и Охрид). На младини той грабнал някаква мома и побягнал с нея в Старово или Поградец, за да се спаси от гнева на бея. Там Кузман попаднал под влиянието на албанеца Мехмед Али (бей на Старово, подвластен на Джеладин бей и негов приближен) и се прославил заради юначеството си. Десет-петнадесет години по-късно Кузман идва в Охрид начело на чета, състояща се от негови другари от младите години. Задачата му била да охранява мирното население от албанските разбойнически шайки или както се изразява Григор Пърличев, да бъде сердар (въоръжен християнин, който брани населението от разбойнически нападения). Че действително Кузман е бил славянин, родом от село Върбяни, твърди и Кузман Шапкарев (вж. Сборник от български народни умотворения, кн. 3 и 4, стр. 163 и 377; II издание, 1969, стр. 288 – 289). Славянин е Кузман и по думите на народния певец Ставре Наумов

Апостолов, който определя за негово родно място село Слиново. Паралелно с тези предания обаче съществува и версията, че Кузман е албанец и произхожда от село Старово или от село Поградец. Версия малко убедителна, като се има пред вид, че Кузман говорел български и събрал юнаци между старите си другари из Охрид. Особено подробно за съдбата на Кузман разказва Е. Спространов. Според него, забягвайки в арнаутското селище Старово, Кузман си спечелил покровителството на главатаря Мехмед Али и не смеел да се върне назад. След десетина години живот между албанците Кузман напълно се натурализирал (което вероятно е давало повод на мнозина да го смятат за албанец) и се прочул с храбростта си. Нещо повече, Кузман бил толкова смел и „сърчовен“, щото не се побоял да отвлече дори конете на Джеладин бей (полунезависим владетел на Охридско от началото на XIX век, по произход албанец, един от рядко веротърлимите бейове; въпреки редицата притеснения, на които подхвърлял раята, той се постарал да я защити от разбойническите нападения на върлуващите из Охридско дебърски арнаутски шайки). По повод на тази кражба Кузман изпаднал в страшна немилост и се спасил единствено благодарение на застъпничеството и влиянието на Мехмед Али. Когато обаче дебърските арнаутски разбойнически чети, предводителствувани от Дервиш Муча и Осман, започнали систематично да опустошават Охридско, християните както от селата, тъй и от града написали общ махзар, колективно го поднесли на бея и го помолили да опрости Кузман и да го назначи кърсердар, за да очисти страната от разбойници. Като видял, че арнаутите бюлюкбашии не му вършат работа, Джеладин бей въпреки честолюбието си решил да помилва Кузман, написал писмо до покровителя на Кузман в Старово и го помолил да му го проводи като юнак над юнаци. Изпърво обаче нито Мехмед Али бил склонен да изпрати Кузман при бея, нито пък Кузман се решавал да отиде, защото и двамата се бояли от измама. Едва когато Джеладин бей втори път писал и ги уверил, че той е простил на Кузман и че никаква измама няма в писмата му, Мехмед Али снабдил героя с препоръчително писмо и го изпратил при бея. Кузман оставил оръжието си в къщи, явил се пред Джеладина, на Горни сарай, целунал му скута според тогавашния обичай, подал му писмото и заднишком се повърнал няколко крачки до вратата. Джеладин бей чел писмото, поглеждал го чудновато, въртял главата си, събирал устните си и пак продължавал да чете. По лицето на бея ясно се чело: „Та нима това е Кузман, прославеният Кузман, за когото раята единодушно моли да го назначат башбюлюкбашия! Той даже недоверчиво го попитал: «Ти ли си Кузман?» – и

след като получил на два пъти утвърдителен отговор, го поканил да седне. „Зашото според преданието Кузман бил „пара човек“ късичък, дребен и никак непредставителен. Не само боят, но и всички други както тогава, тъй и отпосле му се чудели. Кузман обаче се съгласил да вземе върху себе си възложената задача само с едно условие: боят да му позволи сам да си избере дружина.

„Освен това той поискал още едно право: не само да преследва харамиите, но и да ги убива.

– Ти, бей – казал на Джеладин бей; – ще бъдеш цар тука, а пък аз в гората. Само с такъв условие се наемам да очистя страната от тия зверове.“

След това Кузман събрал дружина от 40 души, въоръжени християни, и ги повел.

Както поменах – продължава Спространов, – в онова време напливът от разбойници, които опустошавали и грабели страната, бил голям. При това Джеладин бей не можел лесно да се разправи с тях, защото лесно бягали в границите на своята земя, от една страна, а от друга страна пък, защото неговите бюлюкбашии ги покровителствували. Когато Кузман станал кърсердар, те за инат се решили наново да нападнат Дебърица и да я ограбят. Ето как станало това: Кузман с дружината си бил на сватба в село Върбяне. В същото време разбойниците нападнат село Годиве, убиват по-главните селяни (стариите), заробват неколцина и опленяват всичко друго, каквото намерили. Известяват на Кузмана за станалото и той моментално тръгва по дирите им и ги настига в техния синор (пряко Охридско), в местността Яна, около така нареченото Цървено мляче. Те, като вярвали, че са сигурни тук и че Кузман не може вече да ги нападне, се разположили да пекат агнета и да се веселят. Робите ги вързали по храстите, за да не бягат. Кузман, без да се колебае, ги напада. Осман, като мислел, че това е кичеевският бюлюкбашия, който ги покревителствувал, го укорил, че не си устоял на „бесата“. Кузман му отговорил, че не е кичеевският бюлюкбашия, а „Кузман Капидан, Джеладин беговият караман“. По такъв начин се завързал боят. Арнаутите падали един след други. Дервиш Муча, смел и решителен, измъкнал ятагана си и се спуснал към позицията на Кузман. Кузман от страх ли, от бързина ли вдигнал така силно чарка (петлето, курока) на пушката си, щото тя не могла вече да действа. Още минута – и Кузман щял да бъде съсечен на парчета. Той се обърнал за помощ към Куци Митре.

– Не бой се, Кузмане – му извикал той, – пушката ми е пълна със сребърна петлица – и Дервиш. Муча се повалил като пън на земята. В

агонията си той молел Османа да го не оставя на гяурите и да си отмъсти за него. Осман обаче с останалите разбойници ударил на бяг. Кузман с дружината си го преследвал още няколко часа и най-сетне го настигнал и го убил. След това отсекли главите на предводителите и на петима други разбойници и тръгнали да ги донесат в Охрид на бея – като трофей. Беят похвалил юначеството на Кузман и го дарил с чифг обковани с позлатено сребро пищови и с един чифлик в село Злести, а главите на разбойниците заповядал да изложат на показ за назидание на гражданите. Според друга версия Кузман спасява една мома, отвлечена от турци. И понеже момата не можела да остане повече в селото, Кузман я отвел в града. Но тъй като и тук никой не се решавал да се омъжи за нея, като отнета от турски ръце, Джеладин бей и първенците на града решили, че единствено Кузман може да я вземе за жена. И тъй като Кузман имал жена, решили той да се побратими с първата си жена и после свободно да се ожени за освободената от него се селянка. Така, щастлив и юначен, Кузман живял, още дълго пазил страната от разбойници. Турците обаче не могли да му простят за избитите арнаути и мюсюлмани. И след като не могло с клевети да накарат бея да го накаже, отровили го, вследствие на което Кузман умрял след тригодишно спокойно и тихо боледуване. (Подробно. вж. у Е. Спространов, „Джеладин бей, принос към историята на град Охрид“ – СБНУ, кн. 14, 1897, стр. 692 – 697; К. Шапкарев, „Кратко историко-географско описание на градовете Охрид и Струга“ – Сборник на Българското книжовно дружество в София, год. I, 1901, стр. 33.)

Че Пърличев е познавал преданията и песните за героя Кузман, почти негов съвременник, при това широко известен не само в Охридско, но и в цяла Македония и Западна България, свидетелствува и фактът, че авторът разработва именно онези епизоди от биографията на Кузман, които в редица песни се явяват като централен епизод.

(По-подробно за песните, посветени на Кузман, вж. в ПСп, кн. 14, стр. 309 – 311; кн. 16, стр. 155 – 162; В. Качановский, Памятники болгарского народного творчества, вып. I, СПб; 1882, No 214, стр. 523-529; К. Шапкарев, Сборник от бълг. нар. умотворения, ч. I, отдел III, кн. 3, С., 1891, No 377; стр. 163 – 180; ново издание, 1969.)

Защо обаче Пърличев избягва въпроса за националната принадлежност на Кузман, е трудно да определим. Наблюдавайки силното гръцко влияние, под което се намира Пърличев по онова време, някои негови изследователи са склонни да приемат, че на автора липсва национално съзнание – съображение, което ние не можем да споделим след

самопризнанията на Пърличев (вж. автобиографията), още повече че поетът навсякъде противопоставя Кузман на албанците, дава на сродниците му чисто славянски имена. Безспорен факт е обаче, че завладял от класическата гръцка литература, Пърличев до голяма степен жертвува историческата истина и фолклорния първообраз в полза на древногръцките образци. Така например авторът жертвува оптимистичния и патриотичен финал на борбата между Кузман и разбойниците в името на една класическа драма: смъртта на герой, оплакван от цялото население и дори от своите врагове; самата форма на повествование (разказ за събитието вместо конкретно развиващо се действие), психологическата характеристика на героя, моментите на благоговение пред героя (дори у враговете), рицарството на албанците, когато в действителност се касае за елементарни разбойнически шайки, също напомнят древногръцките образци. Доста подробно с въпроса за гръцките влияния върху „Войводата“ се занимава и Васил Пундев, отбелязвайки като безспорни заемки от Омир и пророческите сънища на майката на Кузман, сцените, в които майката и годеницата оплакват Кузман (вж. оплакването и очакването на Хектор в „Илиада“); призивът на Кузман към дружината (вж. молитвата на Хриз към Аполон, „Илиада“, пес. I, както и обръщението на Сарледон към Глаукос – пес. XII); масовите сцени при внасянето на мъртвия Кузман и сцените в пес. XXIV на „Илиада“; шествието на носените от своите близки мъртви герои и отиването на Одисей да върне дъщерята на Хриз („Илиада“, пес. I); изброяването на падналите герои с изброяването на водачите пред Троя, както и други някои по-дребни похвати, сравнения и епитети (В. Пундев, „Гр. Пърличев, Съчинения“, С., 1930, стр. 82 – 86). С това, разбира се, не се изключват и различни поетични и стилни влияния на фолклора. Напротив, редица изследователи посочват като несъмнено фолклорно влияние финала на поемата, сложното отрицателно сравнение в началото. Към това трябва да прибавим и обстоятелството, че в края на живота си Пърличев прави опит да преведе и преработи поемата на български, доближавайки я формално (десетосричен неримуван хорей) и по съдържание до народната песен (отбелязана е службата на Кузман при Джеладин бей). Ето и единствения запазен откъс от авторската преработка.

Плачам тътнет Галешник народным.
Кто зло вас, братие, постигло?
Иль плоды вам град побил немирный,
иль стада вам звере потребили?

Ни плоды нам град побил немирный,
ни ста са нам звере потребили,
нь сгубили люты арнауты
наша слава Кузмана Сердара,
десна ръка Джеладимбегова,
и нам тъпчат скверными ногами
гъсты горы, прежде непристъпны.
Така с рыданъем инвари вещали
и жены их драпали си лица
с писком...

Според М. Скопаков (Известия на Семинара по славянска филология, т. III, С., 1911) Пърличев завършва в подобен дух превода си, превежда и „Скендербей“ и предава ръкописите си в Народната библиотека, където за съжаление те не могат да бъдат вече намерени. Освен това поемата „Войводата“ е издадена по превод (в проза) на Георги Баласчев („Бълг. преглед“, год. II, 1895, кн. 4 и 5; и Г. Пърличев. Съчинения под ред. на В. Пундев, С., 1930, стр. 27 – 43).

КРАЙ

Източник: <http://knigite.abv.bg> (през Словото)

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/3752>]